

Александар Новаковић
Институт за политичке студије, Београд

КЛАСИЧНИ И „МОДЕРНИ“ ЛИБЕРАЛИЗАМ
Драган Д. Лакићевић, Божо Стојановић, Илија Вујачић,
Теоретичари либерализма, Службени гласник, Београд
2007. стр. 295.

Готово полувековни комунистички мрак и његов продужетак током деведесетих година оставили су наше читање глатким литературе која не почива на колективистичкој мисаоној матрици и идејном склопу марксизма. Изузимајући преводе Адама Смита, Џона Лока, Дејвида Рикарда и још неколико теоретичара, у Србији је за све то време врло мало, или готово ништа преводено и публиковано а што припада политичкој и интелектуалној традицији либерализма. Ова слика културног и интелектуалног једноумља мења се у другој половини деведесетих година када храбрим подухватом издавачке куће Global Book бива преведено доста значајних радова и класика либерализма. Потом су уследили напори издавачке куће ЦИД из Подгорице и других те се може рећи да данас у Србији идеје либерализма нису непознате како за стручну јавност тако и за ширу читалачку публику. У том смислу је интересантно запазити да Србија предњачи у односу земље бивше Југославије, нарочито у односу на Словенију и Хрватску и да је превазишла ону почетну фазу упознавања са либерализмом у којој се налазе ове земље.

Процес упознавања са идејама либерализма у нашој средини одвија се на два нивоа. Један се односи на преводње оригиналних дела класика либерализма док други припада категорији „секундарне“ литературе, дакле, интерпретацијској литератури. То су два подједнако важна и неопходна процеса у усвајању и упознавању са идејама, политичким традицијама и политичким филозофијама.

Књига „Теоретичари либерализма“ представља изданак овог другог процеса „уласка“ либерализма у културни живот наше средине. Написана од стране аутора који себе сврставају у либерале, Драгана Д. Лакићевића, Боже Стојановића и Илије Вујачића, књига има за циљ, како сами аутори кажу да „представи основне идеје и место у историји и теорији либерализма и еволуцији либералне мисли од 18. века до данас“. У том смислу аутори разматрају политичке филозофије и теорије Џона Лока, Дејвида Хјума, Адама Смита, Едмунда Берка, Вилхелма фон Хумболта, Џона Стјуарта Мила, Лудвига фон Мизеса, Валтера Ојкена, Фридриха фон Хајека, Карла Попера и Исаије Берлина. Аутори су свесни да је ова селекција недовољна и да издалека не исцрпљује сву теорију либерализма већ да она представља „репрезентативни избор најзначајнијих стваралаца“.

Садржај књиге је структурисан троделно, основним биографским подацима о теоретичарима либерализма, базичним идејама и поставкама њихових теорија и утицајем које су њихове идеје оствариле. Начин писања варира од аутора до аутора али је приметан напор да се читаоцу што једноставније предочи иначе веома сложена и обилна материја политичке теорије. Можда је то представљало и највећи проблем са којим су се сусрели писци ове књиге. Било је неопходно представити сложену тематику на врло једноставан и јасан начин. Када се занемаре неки недостаци о којима ће касније бити речи, може се рећи да су аутори у томе у великој мери успели. Књига је интересантна за читање чак и за оне који су већ упознати са мислима аутора које обрађује. Такође, посебно је за похвалу настојање аутора да се ревитализује Дејвид Хјум као политички мислилац и класични либерал, као и у приличној мери обиман и детаљан приказ доприноса теорији либерализма немачког теоретичара Валтера Ојкена.

А сада о неким недостацима ове књиге. Када се прочита њен уводни део у коме је презентовано значење речи „либерализам“ и када се упореди са избором теоретичара које су аутори обухватили под термином „либерални теоретичари“ стиче се утисак о одређеној неусклађености. Аутори користе једну дефиницију либерализма а истовремено праве широку селекцију имена од којих нека није могуће лако обухватити значењским склопим уводног одређења те се намеће закључак да се почетна дефиниција не слаже са другом, обухватнијом. Дакле, аутори су се (свесно или не) ру-

ководили још једном дефиницијом. Јер уколико се о либерализму говори на начин како то у предговору чини Драган Д. Лакићевић, онда је врло тешко у ту рубрику сместити мислиоце попут Џона Стјуарта Мила, Карла Попера или пак Исаије Берлина. Лакићевић то ипак чини „упућујући“ на оне делове учења ових теоретичара који су у сагласности са понуђеним одређењем либерализма. Са друге стране, у одељку о Џону Стјуарту Милу, Илија Вујачић истог назива „социјалним либералом“ и у добром делу прилога истиче сва Милова одступања од класичног значења речи „либерализам“. Ако се либерализам одреди преко одредница као што су *индивидуална слобода (негативна слобода), слободно тржиште, владавина права и минимална држава* онда је јасно да у ту категорију није могуће сврстати поменуте мислиоце који су се у великој мери дистанцирали од класичног либерализма, релативизирајући његове идеје и вредности, условљавајући њихову примену позивањем на конкретне контексте и тражећи оправдање за ове своје поступке указивањем на значај, утицај и вредност других идеја (попут садржински схваћене идеје једнакости). Ову „другу“ дефиницију која почива на уобичајеним терминолошком раздвајању социјалног (модерног) од класичног (изворног) либерализма аутори су могли лако да легитимишу само да су бар у уводном делу упутили на њу. Међутим, тада би њихова селекција морала да подразумева и претече социјалних „либерала“ попут Жан Жак Русоа или савремене „социјалне либерале“ (заправо социјалисте) попут Џона Ролса (John Rawls) или Роналда Дворкина (Ronald Dworkin) на пример. Стога, недоречен и делимично неконзистентан однос према појму либерализма представља основни приговор ауторима ове књиге. Будући да је наша стручна средина већ упозната или има прилику да се упозна са радовима и идејама ових теоретичара, права је штета што се аутори нису доследно држали првобитног одређења изнетог у уводном делу, већ су врло хетерогене мислиоце сместили у исти „кош“. Једном речју, аутори су пропустили да истакну и да кроз селекцију коју су направили покажу да се они који се залажу за велики уплив државе у животе појединаца не могу легитимно звати либералима, чак иако се исти залажу за „политичка права“ и „слободе“. Одомаћеност одређених квалификација и подела не представља нужно аргумент њихове оправданости. То што већина аутора сматра да су подједнако Џон С. Мил и Фридрих вон Хајек „либерали“ не значи аутоматски да оба двојица заиста то и јесу, али се прихватањем оваквих „спољашњих“ груписања и повезивања

отежава разумевање саме суштине онога о чему су ови аутори писали и ствара интелектуалну збрку. Уосталом, још је и Лудвиг фон Мизес, теоретичар коме је посвећено једно поглавље ове књиге, упућивао на злоупотребу термина „либерализам“, а са тиме се слажу и други савремени либертаријански аутори.¹⁾

Неконзистентном придржавању понуђеној дефиницији придружује се и изостанак великог имена либерализма, Имануела Канта, човека који се није одрицао принципа приватне својине и чија је практичка филозофија на најсветлији начин дала *морално* оправдање и основ либерализма а што је Роберт Нозик руководећи се принципом да „морална начела одређују политичку филозофију“ (још једно име о коме у овој књизи скоро да нема ни помена, највећи политички филозоф друге половине двадесетог века) прихватио као основни увид у свом колосалном делу *Анархија, држава и утопија*. Иако се Кантова практична филозофија често једнострано смешта у сегмент радикалног просветитељства треба имати у виду да ово, марксистичким интерпретацијама загађено тумачење Канта, промашује суштину политичког подухвата овог мислиоца.²⁾ Кант јесте био класични либерал и на то све више упућују многи аутори.³⁾

Даље, оно што је посебно могло да допринесе квалитету ове књиге, бар у смислу њене форме и начина на који је писана а што је врло важно за њену рецепцију, јесте систематичније и концизније представљање материје изложене у њој. На моменте готово заморно и непотребно препричавање мисли либералних теоретичара као и често понављане истог, нарочито у прилозима Илије Вујачића отежава читање и умара читаоца. То су ствари на које би се у евентуалном другом издању морала обратити пажња.

Ипак, наведени недостаци не умањују значај и вредност овог штива. Оно је добродошло за све оне који нису упознати са делима аутора која се обрађују али за оне који желе да се подсети такорећи “на брзину” суштине онога што су

<?> Тако на пример Тибор Махан (Tibor Machan) каже следеће: „Некада је либерализам представљао радикалну друштвену филозофију зато што се борио за слободу... У међувремену су, међутим, реч “либерал” узурпирали заговорници повратка на широко уплитање државе бранећи то неопходношћу да се “људи учине слободним”. Видети његов текст “Зашто је модерни либерализам у дефанзиви?” на Интернет адреси: http://www.katalaksija.com/v2.0/index.php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=3

2) Кант никада није био прихvatљив за марксисте због своје „реакционарности“ и „конзервативности“.

3)

заговарали либерални теоретичари. Либертаријанци ће је читати иако неће бити одушевљени. Левичарима неће бити драго због изласка ове књиге. Остаје оно велико поље читалаца којима је вероватно ова књига и намењена. То су они људи који се налазе у процесу откривања и сазнања и чије сазнајне капацитете преовлађујућа мисаона клима социјализма није затворила за нове и другачије мисаоне садржаје. Стога је ова књига пре свега намењена студентима друштвених наука као и онима који се тек упознају са основним идејама политичке теорије и у том смислу је више него добродошла.

